

معرفی کتابهای جدید علوم اجتماعی

شاهرخ ترغیبی

توسلی، غلامعباس / نظریه‌های جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام‌نور، چاپ اول بهمن ۱۳۷۴

اگر با این سخن معروف پیر روسو، مؤلف کتاب تاریخ علم، موافق باشیم که: «تاریخ هر علمی خود آن علم است»، شاید بتوان گفت که این سخن بیش از هر علم دیگری در مورد جامعه‌شناسی صادق است. در یک صد و پنجاه سال اخیر تلاش پیگیر و مستمری برای دستیابی به اصول حاکم بر این علم به عمل آمده است. برای دانشجوی علاقه‌مندی که می‌خواهد در جامعه به تحقیق بپردازد و ضمن درک عمیق و علمی پدیده‌ها، راه‌حلهای علمی و دراز مدتی را برای مشکلات اجتماعی ارائه دهد و ریشه‌های مسائل را به درستی دریابد و با اتکا به تئوریهای جدید، به پیش فرضهای جامعه‌شناسان واقف گردد، آشنایی با افکار و اندیشه‌های صاحب‌نظران معروف گذشته ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. نخست اینکه در خلال این اندیشه‌ها، عقاید و دیدگاههای خاصی مطرح شده و در دوره‌های بعد مورد استفاده قرار گرفته است که هنوز هم می‌توان از آنها بهره جست. و دیگر اینکه راهی که اندیشمندان و صاحب‌نظران اجتماعی و جامعه‌شناسان پشت سر نهاده‌اند دارای پیچ و خم‌ها و پستی و بلندیهای فراوانی بوده و در طی مسیرهای انحرافی بارها اصلاح شده است، که آگاهی از آن، پژوهشگر نو پا را از افتادن به سیرهای انحرافی طی شده در گذشته بر حذر و از تکرار اشتباهات باز می‌دارد.

این اثر حاصل سالها پژوهش، تدریس، تدقیق و تعمق در متون جامعه‌شناسی است و از آنجا که هدف آن ارائه خودآموزی برای دانشجویان غیر حضوری بوده لذا سعی شده است مطالب به زبان نسبتاً ساده بیان شود تا دانشجوی به هنگام مطالعه کتاب با مشکلی برخورد نکند.

این اثر در ۱۰ فصل فراهم آمده است. در فصل نخست مؤلف "کلیاتی" درباره موضوع مورد نظر عنوان می‌کند و در فصل دوم، «نخستین گامها در مطالعات اجتماعی» را مورد بررسی قرار می‌دهد. «فلسفه اجتماعی تخیلی»، «فلسفه اجتماعی واقع‌گرا»، «پیشگامان جامعه‌شناسی»، «فلسفه تاریخ»، «ظهور اندیشه‌های اجتماعی در جهان اسلام»، «جریانهای عمده اجتماعی و فکری مؤثر در پیدایش جامعه‌شناسی»، و بالاخره «استمرار جامعه‌شناسی در فرانسه» عناوین فصلهای دیگر این اثر است، که مؤلف در مورد هر یک از آنها به تفصیل سخن گفته است.

ساروخانی، باقر / طلاق، پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل آن، ۱۷۰ ص، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، آبان ۱۳۷۲

”طلاق از دیدگاهی یک پدیده ارتباطی است: بدینسان در جامعه‌ای که فاقد ارتباطات سالم، درست و طبیعی است، پیوند یا رابطه زناشویی نیز استثناء نیست پیوندهای ازدواج بزودی برقرار می‌شوند، بزودی قطع می‌گردند.“

از مقدمه کتاب

از عنوان کتاب برمی‌آید که بایستی پاسخگوی پرسشهای بسیاری در زمینه طلاق باشد که خوشبختانه استاد دکتر ساروخانی با سوابق علمی و پژوهشی درخشان که در علوم اجتماعی داشته‌اند به خوبی برای این مهم فایق آمده‌اند. ضمناً به دلیل استقبال خوانندگان، چاپ دوم این کتاب در خردادماه ۱۳۷۷ منتشر گردیده است.

مسئله طلاق در این پژوهش از زوایایی مختلف مورد مطالعه قرار گرفته است. فصل نخست به مفهوم طلاق و اهم روشهای شناخت این پدیده اختصاص دارد و فصل دوم، موضوع طلاق در ایران و دیگر کشورها را تصویر نموده است. فصل سوم از دلایل و عوامل و علل طلاق می‌گوید و فصل بعدی در ارتباط با طلاق و کنترل اجتماعی، قوانین اجتماعی، وجدان جمع و طلاق در ادیان گفتگو شده است. آخرین مبحث این پژوهش تحت عنوان: ”به سوی تحلیلی جامع: مدل علی طلاق“ راهگشای مطالعات بعدی دانشجویان و پژوهشگران خواهد بود.

* * *

عسکری خانقاه، اصغر / مردم‌شناسی (روش، بینش، تجربه)، زمستان ۱۳۷۳، ۴۲۰ ص، نشر شب تاب.

”چند صباحی است که مردم شناسان نیز به این سنت گرویده‌اند تا همانند سایر متخصصان به تعریف قلمرو، محدوده و جوهر مردم‌شناسی پردازند... به این جهت باهمه ابهام و عدم صراحتی که در مردم‌شناسی به چشم می‌خورد، اصل آن است که بدانیم این علم از چه مسایلی صحبت می‌کند و قلمرو آن کدام است؛ هر چند که این مسأله را باید همزمان در تاریخ

مردم‌شناسی و نیز در زمان تشکیل و چگونگی ترکیب آن جستجو کرد".

آندره، لوروآ، گوران

عسکری خانقاه با تأکید بر این سنت، مجموعه‌ای تألیف و تدوین نموده‌است که سوابق اندیشه‌ها و تجربه‌های مردم‌شناسی رادرنکارهم قرارداده و بازبانی علمی و بسیار ساده و روان به شرح تجربه‌های خود در آفریقا نیز، می‌پردازد، قسمت دوم کتاب تماماً به مردم‌شناسی در آفریقا و آنچه که نویسنده شخصاً مطالعه نموده و حضور داشته اختصاص دارد.

عصر پیدایش علوم اجتماعی، تفکرات بنیان اولیه و استقلال بعدی علوم اجتماعی و زایش و حرکت تاریخی مردم‌شناسی، گذری بر مکتبهای انسان‌شناسی، نقش انسان‌شناسی در شناخت سنتها و پایگاه اختصاصی انسان‌شناسی برای شناخت جوامع سنتی، فصول اولیه کتاب را تشکیل می‌دهند. در فصول بعدی به شرح تاریخ و روشهای مردم‌شناسی، قلمروهای کنونی آن و نیز روابط آن با سایر رشته‌ها، برمی‌خوریم. مردم‌نگاری و تکنیکهای خاص آن، مردم‌شناس و زمین‌تحقیق، انسان‌شناسی اجتماعی و فرهنگی، گسترش قلمرو انسان‌شناسی، تجربه مردم‌شناسی؛ دو فصل عمده دیگر کتاب است. نظری اجمالی به تحقیقات مردم‌شناسی و انسان‌شناسی، زیست‌شناسی و جمعیت‌شناسی انسانی، از نقطه عطفهای کتاب "مردم‌شناسی" است. در این فصل اخیر عسکری خانقاه به تعریفها و توضیحهای ضروری پیرامون، زیست‌سنجی، روابط موجود بین زیست‌سنجی و جمعیت‌شناسی انسانی، مرگ و میروکاهش جمعیت‌های انسانی و همچنین انسان و محیط زیست، پرداخته است.

همان‌طور که اشاره شد، قسمت دوم کتاب اختصاص به تجربه‌های مردم‌شناسی نویسنده در قاره آفریقا دارد، او که زمان درازی به همراه چندتن از استادان معروف فرانسوی در میان قبایل آفریقایی و از آن جمله "بصری‌ها، پل‌ها، بوئین‌ها و..." حضور داشته، به شرح و تصویر مقوله‌های ارزشمندی در باب مردم‌شناسی، می‌پردازد و به عنوان تنها مردم‌شناس آفریقاشناس ایرانی کتابش جایگاه خاصی رادر میان کتب علمی - پژوهشی پژوهشگران ایرانی کسب نموده است. نویسنده ضمناً عضو دایم و قدیمی جامعه آفریقا شناسان (societe de Africanistes) است و بدین لحاظ می‌توان گفت که کتاب مردم‌شناسی (روش، بینش، تجربه) راهنمای خوبی برای دانشجویان و محققان جوان ایرانی است.

آزاد ارمکی، تقی / اندیشه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، ۲۷۲ ص، چاپ اول
مؤسسه نشر جهاد بهار ۱۳۷۷

“اندیشه اجتماعی متفکران مسلمان از خواجه نظام‌الملک تا مطهری در ادامه مطالب دو کتاب دیگری است که از همین مؤلف به نامهای اندیشه اجتماعی متفکران مسلمان از فارابی تا ابن‌خلدون و جامعه‌شناسی ابن‌خلدون به چاپ رسیده است...”

از مقدمه کتاب

نویسنده در این کتاب به بررسی اندیشه‌های اجتماعی پنج متفکر دیگر مسلمان پرداخته است: خواجه نصیرالدین طوسی، جلال آل احمد، علی شریعتی و مرتضی مطهری. در توضیح این انتخابها، مؤلف کتاب می‌گوید: “در یک نگاه مقایسه‌ای بسیار کلی می‌توان اینگونه دریافت که مسایل و مشکلات مورد علاقه خواجه نظام‌الملک و خواجه نصیرالدین طوسی بیشتر در عرصه سیاسی و دولتها نمود می‌یابد و بدین خاطر است که دیدگاههای این دو بیشتر معطوف به دولت و حکومت تا نظام اجتماعی است. نظریه خواجه نظام‌الملک در زمینه سیاست و خواجه نصیر در حوزه مدینه فاضله و دولت فاضله است. ولی آنچه آل احمد، شریعتی و مطهری بدان پرداخته‌اند بیشتر در حوزه اجتماعی می‌باشد، زیرا در دوران معاصر جامعه و نظام اجتماعی ظهور بیشتری یافته و بر نظام سیاسی غلبه یافته است...”

در سرتاسر کتاب مطالب به طور یکدست و باینشی کاملاً بی‌طرفانه و تنها با تأکید بر جنبه‌های اجتماعی تفکر این شخصیتها، تنظیم و تألیف گردیده است. فصلی که به جلال آل احمد اختصاص دارد بسیار مفصلتر و کاملتر از فصول دیگر است و دلیل آن به گفته مؤلف: به علاقه و جدیتی که دانشجویان در طرح سؤالات و اظهارنظرها به خرج داده و موجب انگیزه در بحث بیشتر از طرف معلم کلاس در زمینه طرح اندیشه و روش بررسی آل احمد شده، برمی‌گردد. در پیش‌گفتار آمده است که، این کتاب در جریان تدریس “تاریخ تفکر اجتماعی در اسلام” و تدریس “اندیشه‌های اجتماعی متفکران مسلمان” در دانشگاه‌های تهران و تربیت مدرس و دانشگاه شیراز شکل گرفته و تکمیل شده است.

توضیح و نقد این کتاب با توجه به مطالب بسیار و رویکردهای جدید نویسنده به تلقی‌های جامعه‌شناسانه این متفکران، نیاز به بررسی موشکافانه و مفصلی دارد که در این

فرصت کوتاه نمی‌گنجد. ناگفته نگذاریم که دکتر آزاد ارمکی در تألیف و تدوین آثار خود، با آنکه عجولانه و در زمانی کوتاه و فشرده اقدام می‌کند، اما در سطر سطر این آثار به روحیه علمی دقیق و مسئولانه او برمی‌خوریم. این کار، حتی در انتخاب جالب موضوع تألیفاتش نیز به چشم می‌خورد. با کمال تأسف در چاپ و صحافی این کتاب چندان که باید دقت کافی به کار نرفته و کتاب دارای اغلاط چاپی است و نیز نیاز به ویرایش دقیق در چاپهای بعدی دارد. به پژوهشگرانی که این کتاب را برای مطالعه انتخاب می‌کنند توصیه می‌شود دو اثر قبلی نویسنده درباره متفکران مسلمان را که مکمل یکدیگراند نیز مورد توجه قرار دهند.

* * *

چمبرز رابرت / ترجمه: مصطفی ازکیا، توسعه روستایی اولویت بخشی به فقرا
۳۰۳ ص، انتشارات دانشگاه تهران، بهار ۱۳۷۶

مسأله فقر روستایی در کشورهای جهان سوم نوعی بی‌عدالتی و تعدی به حقوق جامعه روستایی محسوب می‌شود. نویسنده کتاب دیدگاهی رایج در مکتبهای توسعه نیافتگی روستایی در کشورهای جهان سوم را که به زعم او ریشه‌ای در ویژگیهای فرهنگی و اجتماعی مردم روستایی دارد، رد می‌کند و اغلب پژوهشگران، دانشگاهیان، کارگزاران و مسئولان اجرایی توسعه روستایی را «بیگانه» می‌خواند و مدعی است که تلاش آنها برای توسعه و زدودن فقر روستایی به موفقیت نمی‌انجامد.

نویسنده کتاب، محققان و دانشمندان و مدیران اجرایی را به دلیل اینکه دانش مردم روستایی را مورد توجه قرار نمی‌دهند، ملامت می‌کند. او از یک حرفه گرائی جدیدی سخن می‌گوید که در آن دگرگونیهای بنیانی در وجهه نظرها، عقاید و ارزشها و رفتار مسلمان توسعه روستایی بعمل آمده است. این کتاب همه کسانی را که با توسعه روستایی سر و کار دارند، به دلیل اینکه از حقایق جامعه روستایی درک درستی ندارند، مورد انتقاد قرار می‌دهد.

نویسنده، که مایه‌های طنز نیز در اثرش به چشم می‌خورد، سؤلهایی را درباره توسعه نیافتگی جامعه روستایی و ساز و کارهای سلطه طرح و تشریح می‌کند.

او با دلایل روشن نشان می‌دهد که به رغم اجرای برنامه‌های توسعه روستایی، که بیش از سه دهه از عمر آن می‌گذرد، هنوز فقر و گرسنگی بر جهان توسعه نیافته روستایی حکمفرماست

و بیش از هر جنگ افزار پیشرفته‌ای کشتار می‌کند.

* * *

دوچ-مورتون، کراس- روبرت م / نظریه‌ها در روان‌شناسی اجتماعی، مترجم دکتر مرتضی کتبی، ۲۷۱ ص، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴*.

"تا کنون عادت براین بوده است که فرد را به روان‌شناسی، جامعه را به جامعه‌شناسی و فرهنگ را به قوم‌شناسی فرهنگی بسپارند، ولی اکنون دیگر کم کم متوجه شده‌ایم که رابطه فرد و جامعه و فرهنگ و نیز تأثیر متقابلی که این سه بر یکدیگر دارند چنان آشکار و دائمی است که هرگاه محققى بخواهد در مورد یکی بی‌توجه به آن دو دیگر تحقیق کند خیلی زود به بن بست خواهد رسید."

رالف لینتون ۱۹۴۵

این دانش، همان روان‌شناسی اجتماعی به صورت امروزی آن است. این فرزند خلف علوم مادر، چنان رشدی یافته که هیچیک از آنها دیگر خود را از دستاوردهای نظری و محصولات کاربردی آن بی‌نیاز نمی‌داند.

کتاب دارای هفت فصل و بخشهای متعددی پیرامون نظریه‌ها و نیز نظریه پردازانی نظیر سالوموناش و نیوکمب، فروید و هربرت میدو دیگران است، به طوری که دانشجویان و علاقه‌مندان قادر به یافتن پاسخهای بسیاری در یک مجموعه روان‌شناسی اجتماعی خواهند بود نکته در خور تحسین آنکه مترجم محترم این کتاب به دلیل آشنایی وسیع با این علم و مطالعات و تألیفات ارزشمند خود در این زمینه توانسته است ترجمه خوب و روانی را پیش روی پژوهشگران و به‌ویژه دانشجویان علوم اجتماعی قرار دهد.

*-نقد و بررسی اصل این کتاب در زبان انگلیسی طی مقاله‌ای توسط استاد فرزانه دکتر محسنی تبریزی در همین شماره نامه

علوم اجتماعی درج گردیده است، لذا به معرفی کوتاهی از ترجمه فارسی آن بسنده نموده‌ایم.